

L'ermita de Bell-lloc, motiu de conflicte entre interessos privats i públics

El santuari segrestat

Fa un mes uns alemanys volien comprar l'illa de Mallorca. Deçà la mar, a la Costa Brava, quatre pobles fa gairebé trenta anys que lluiten per recuperar l'ús d'una ermita, ara en mans d'una família alemanya.

El santuari de Bell-lloc és situat a uns 10 quilòmetres de Palamós. En una zona voltada de roures i alzines, amb una vista esplèndida sobre la Costa Brava. Un paratge que es disputen un súbdit alemany i la majoria dels habitants dels pobles de Fitor, Calonge, Vall-llobrega i Palamós. Pel senyor Fritz Wimmer, propietari dels terrenys, es tracta d'una

El santuari existeix des del segle XIII. Cada 8 de setembre s'hi feien aplecs que, amb més o menys regularitat, congregaven grups de vilatans dels pobles dels voltants. Amb les desamortitzacions del segle XIX, va venir la venda del lloc. L'any 1869 l'Ajuntament de Sant Joan de

Palamós posà a subhasta dos lots de béns, en els quals hi havia el santuari. Això era legalment incorrecte, perquè segons el Codi Civil (art. 1261) un temple obert al culte de temps immemorial queda exclòs de privatització per la llei catalana, sobretot pel conveni-llei del 1859 que anul·la

tota interpretació de la llei desamortitzadora del 1855. I no sols el temple, sinó també els voltants útils per al desenvolupament de la finalitat cultural del santuari. Amb tot, la família Molla comprà els lots, però vetllà perquè el culte al santuari es desenvolupés sense entrebancs. A principi del segle XX els masovers dels Molla s'instal·laren a la casa del costat de l'ermita per fer-se càrrec de les instal·lacions i donar aixopluc als pelegrins.

ARRIBEN ELS ALEMANYS

Després de la Segona Guerra Mundial el senyor i la senyora Engelhorn, i el seu secretari Fritz Wimmer, arriben a Palamós i compren l'extens Mas del Vent. Ben aviat comencen a interessar-se pel mas del costat, on hi ha l'ermita. En 1962 Urbanizaciones Bugarol, SA, empresa dels Engelhorn, que des del 65 s'anomena Explotaciones Agrícolas y Forestales Bugarol, SA (EAFB-SA) compra el mas. Els Molla van fer anotar a l'escriptura una clàusula:

Mapa en què s'aprecia els diversos camins que la jutgessa de la Bisbal s'entesta a negar.

compra amb totes les de la llei, però els habitants dels pobles reclamen que el santuari i els voltants siguin públics per a continuar fent-hi aplecs. A primer cop d'ull podria semblar una fotesa, un conflicte senzill entre dues parts. Però no és així. La història d'aquesta controvèrsia és plena de plets, querelles a periodistes, amenaces i fets maquiavèlics que s'arrosseguen des de fa trenta anys.

Aquest espai de bardisses és el camí que menava al santuari des de Calonge. Curiosament, l'extensió dels esbarzers comença i acaba de cop.

ARXIU

A l'esquerra, aplec del 8 de setembre del 1947, on es pot apreciar l'existència d'un espai –la plaça– prou gran per instal·lar-hi dos tendals. A la dreta, un aplec de Bell-lloc on es comprova una bona quantitat de gent que balla sardanes; avui fóra impossible que capigués tota al mateix lloc.

ARXIU

“...l'ermita es troba degudament habilitada i destinada al culte catòlic”. Una frase que preocupà força els compradors. El terme “destinada” vol dir que el lloc és d'us per a tots els fidels sense distinció i, per naturalesa, perpetu i independent de qui pugui tenir la titularitat del domini. En cap escrit ni document de la defensa d'EAFBSA figurarà el terme destinat.

L'empresa deixà que els pelegrinatges es continuessin fent durant deu anys. Però això s'acabà l'any 1972, quan enviaren una carta al rector de Vila-romà exigint condicions per a celebrar l'aplec. Una assegurança milionària i altres mesures (que s'han demostrat il·legals) feien molt difícil el romiatge. Aquesta situació, més el mal temps, fan que aquest any poca gent pugui a Bell-lloc, on es trobaren els camins barrats i cartells avisant de la presència de gossos ferotges. A partir d'aquest moment i durant aquests 23 anys de contencions molts símbols del temple han desaparegut, i no sols objectes de culte, ans també la llibreta d'estalvis que recollia diners per al santuari fou cancel·lada. Alhora, els Engelhorn, proporcionaren quantiosos donatius a l'església de Vila-romà, i feren reformes a l'ermita de Bell-lloc que podrien demostrar la privacitat del lloc; treuen l'escala de caragol, de manera que, al cor, només s'hi pot arribar a través d'una porta lateral que comunica amb uns serveis i un dormitori (segons el dret canònic no pot haver-hi comunicació entre el temple i una habitació particular); també fan uns lavabos sota la imatge de la verge, cosa igualment prohibida pel dret canònic. A més, modifiquen els camins i treuen una gran pedra que servia de taula, a tocar la font del santuari.

MOBILITZACIÓ POPULAR

La gent dels pobles implicats comença-

ren a actuar amb timidesa. L'any 71 es féu un procés al jutjat de la Bisbal. L'acta notarial reconeixia com a públics els quatre camins que menen al santuari. Aquest escrit no aparegué mai. L'empresa propietària, EAFBSA, en veure que alguns palamosins es mobilitzaven els envià cartes dissuasòries, donant la raó als Engelhorn i sostenint que el santuari sempre ha estat un oratori privat, pràctica que fins avui encara utilitza, a part cartes personalitzades amenaçant els implicats en la defensa del paratge. Però alguns vilatans no s'aturaren. L'octubre del 1972 el Bisbat de Girona i l'Ajuntament de Palamós reberen la primera petició de reconèixer l'ús públic del lloc. Les dues institucions endarreriren el pronunciament, tot i que el butlletí oficial del Bisbat del 1909 diu que el lloc és públic.

EAFBSA no perdé el temps i buscà una solució negociada consistent a instal·lar el santuari en un altre lloc, cosa que l'acció popular no acceptà. La pressió de les bases cristianes i l'exigència d'una declaració de les faltes en què havien concorregut els eclesiàstics que havien permès el tancament farà que en 1975 el bisbat es pronuncï. Aquest pronunciament, anomenat jurídicament “Atestem”, qualifica el temple i els voltants com a públics, amb valor jurídic de pacte internacional (sobre la base del concordat del 1953 entre la Santa Seu i l'estat espanyol), amb efectes civils iguals o superiors a una sentència del Suprem. Això vol dir que

només són competents per a jutjar la destinació, caràcter i ús d'un temple i els seus accessoris l'autoritat eclesiàstica i en cas de dubte o disconformitat el govern de l'estat i la Santa Seu conjuntament. Els plets se succeïren fins que l'any 87 una inspecció del jutge de la Bisbal fa tancar el santuari pels desperfectes ocasionats a

l'interior. Els Engelhorn ho havien aconseguit. Tres anys després arribà la confirmació judicial. L'any 90 EAFBSA guanyava un contenciós administratiu a l'Audiència Territorial de Barcelona i al Tribunal Suprem. Casualment uns plànols de la zona fets per un expert topògraf desapareixeran i mai no arribaran a les mans dels tribunals. Les irregularitats jurídiques són abundants. En aquesta sentència es remarca que el culte al santuari

no ha de minvar i alhora no concedeix l'ús dels objectes necessaris per al culte. La sentència admet que la zona no es pot vendre, però com que s'havia venut, accepta el fet sense tenir en compte la invalidesa dels actes. També diu que no existeixen ni plaça ni camins, però en l'acta del procés hi ha un conjunt de fotos que ho demostren. Les preguntes sense resposta s'acumulen: per què es reconeix que el temple és propietat del santuari i no es reconeix que ho siguin els accessoris que li són indispensables? Per què no s'accepta dos dies abans la suspensió de la vista fins que no s'haguessin resolt les diligències penals sobre la presumpta

Fotografia feta després de la inspecció ocular de la jutgessa, qui va dictaminar la inexistència de cap camí.

ARXIU

usurpació del santuari i la desaparició de les proves del caràcter i àmbit dels béns del santuari? I n'hi ha més i de grosses. Pel setembre de 1989, quan s'iniciaren les prèviues penals sobre la usurpació del santuari i la desaparició de proves, la jutgessa de la Bisbal envia la documentació incompleta a l'Audiència Provincial de Barcelona. L'Audiència resol de continuar el recurs. Però al 1990 la jutgessa ha de reconèixer la nul·litat de l'acte pel qual enviava tota la documentació a Barcelona, perquè només hi havia enviat els documents de la part alemanya i no els de l'acció popular. Tanmateix no ho havia comunicat a l'Audiència de Barcelona i així aquesta dictà un acte resolutiu en favor dels alemanys. L'Ajuntament de Palamós s'havia mobilitzat, però era massa tard. Pels vilatants la història no s'acabava ací i continuaren lluitant fins que al maig del 92, el governador civil de Girona, Pere Navarro, sobre la base de l'Atestem, va fer obrir el camí de Palamós i el santuari, a l'espera de poder obrir tam-

Aspecte frontal de l'ermita, amb una paret al davant que limita qualsevol congregació de gent.

bé més endavant els altres tres camins.

Actualment la situació no ha millorat gaire. Des de Palamós és força difícil de trobar indicadors que menin fins al santuari. El camí ha estat estretit amb pedres de grans dimensions i jardineres que només deixen circular-hi un sol cotxe en tot el trajecte sense espai per a maniobrar, fet que ja limita molt l'accés dels visitants. A part el de Palamós, la resta de camins han estat tapats, amb parets o bardisses que han crescut estranyament només en aquell racó. La plaça de davant el santuari on an-

tigament s'aplegaven centenars i milers de persones a ballar-hi sardanes, es veu avui reduïda per altes parets que impossibiliten tota reunió o aplec nombrós. El maig del 1993 l'Ajuntament de Palamós va demanar autorització per a tirar a terra el mur aixecat a la plaça del santuari; la jutgessa va denegar-la perquè hi faltava un document, però curiosament aquest escrit li havia estat presentat.

MARASME JUDICIAL

Amb tots aquests anys que el procés ha estat deturat la família Engelhorn, han tingut temps de fer seva una zona patrimoni de tothom, construint-hi al seu aire i sense cap impediment el que a primer cop d'ull sembla una luxosa segona residència.

El conflicte ha fet que polítics de tots els partits s'adherissin als nombrosos manifestos en defensa dels drets inviolables del poble. Eugeni Gay, Pasqual Maragall, Imma Mallol, Josep Maria Ainaud de Lasarte, Heribert Barrera i molts altres historiadors i polítics de tots els partits s'han manifestat absolutament contrariats per l'actitud de la justícia d'endarrerir d'aquesta manera els processos oberts en aquest cas, sobretot per la claredat jurídica del que hauria de ser la resolució d'un lloc on només té competència l'església.

Tot plegat, si no s'és molt entès en dret civil, canònic i internacional, sembla un gran embolic que es limitaria a un seguit de traves posades per la família Engelhorn a fi d'endarrerir tota resolució definitiva del cas. Però el temps juga en favor seu perquè alguns testimonis ja són morts.

La defensa de la família Engelhorn, encapçalada per l'advocat bisbalenc Palomino Rodríguez i pel lletrat president del consell consultiu de la Generalitat, el senyor Fernández de Villavicencio, han evitat de totes totes que, el cas, el resolgués l'Església i han presentat recursos i plets tant als tribunals civils com penals emparant-se en qualsevol jurisprudència que els pogués donar la raó. Tot per portar el gruix del judici a decidir sobre qui té la propietat del santuari. Al seu favor tenen el suport de la sentència de l'Audiència de Barcelona; resolució

Destrosses a l'interior del santuari: l'escala que portava al cor ja no hi és ni tampoc els bancs que s'aprecien a la fotografia.

que com hem comentat abans és plena de dubtes. És un problema de forma, ja que el santuari i els voltants té personalitat jurídica pròpia i pertany al poble, als fidels, sigui quina sigui la seva condició. A l'altre cantó, l'acció popular ha basat les seves intervencions en la defensa de la preeminència dels tractats i concordats internacionals que determinen la jurisdicció de l'Església, a més d'una acusació per la via penal sobre el fet d'impedir la llibertat religiosa i la desaparició dels objectes per a celebrar el culte i la destrucció de l'interior del santuari. Per Sebastià Salelles, advocat d'una de les dues accions populars, "es tracta d'un conflicte judicial que en un primer moment ja no fou atès com s'havia de fer".

Casos com aquest no són gaire comuns, perquè els pactes internacionals entre l'Església catòlica i l'estat espanyol són prou clars quant a la jurisdicció sobre espais dedicats al culte. És més, no sols amb els catòlics, també hi ha tractats amb altres cultes religiosos. Els problemes sorgeixen quan els límits del espais sagrats no són prou definits, o quan les inclemències del temps han demolit els temples i no hi ha possibilitat de practicar-hi cap culte. Tanmateix, el que sí que és clar és que la particularitat d'aquest cas no és tant el fet del contenciós sinó la mobilització popular que l'ha fet possible.

Potser hi ha més casos d'usurpació de patrimoni al país, però el desconeixement, l'allargament dels processos i la mort dels habitants que en coneixien l'entrellat i seguien la tradició ha fet que espais públics hagin esdevingut privats.

Oriol Cortacans